

Деякі аспекти дослідження семантичних відношень у мові

Настасія Осідач¹, Марія Лукач², Ігор Кульчицький³

Кафедра прикладної лінгвістики, Національний університет “Львівська політехніка”,
УКРАЇНА, м.Львів, вул.С.Бандери, 12,

E-mail: 1. onastya@yahoo.co.uk; 2. mariya.lukach@gmail.com; 3. bis.kim@gmail.com

The article deals with some aspects of studying semantic relations in the Ukrainian language for further representation in formalized models.

Ключові слова – семантичне відношення, система мови, словник, лексикографія, модель.

I. Вступ

В останні десятиліття лінгвістику як науку неможливо собі уявити без застосування інформаційних технологій. Тому для неї особливого значення набули питання формалізації та моделювання об'єкта її дослідження – мови. Для моделювання мовних явищ важливим є, зокрема, дослідження відношень між окремими елементами мовної системи.

II. Відношення в лінгвістиці. Семантичне відношення

У лінгвістиці широко використовують категорію «відношення». Відношення притаманні всім одиницям усіх рівнів мовної системи, оскільки відображаючи об'єктивну реальність, мова водночас відображає і ті відношення між предметами, явищами, процесами, що існують у цій реальності. На синтаксичному рівні це відношення між частинами словосполучень і речень та самими реченнями; на морфологічному вони подані морфологічними категоріями; на словотвірному рівні їх виражать словотвірні елементи; та чи не найскладнішою є система відношень на лексичному рівні.

Світ в уявленні людини можна поділити на такі частини: 1) сферу реалій (зовнішній світ); 2) сферу понять (мислення); 3) сферу мови (мова як система систем) [2, 25]. Відповідно, перша група представлена просторовими, часовими, функціональними тощо відношеннями; друга – родо-видовими, еквівалентності, сурядності тощо; третя – предметно-тематичними (у тематичних групах слів, семантичних полях тощо), асоціативними (синонімії, антонімії і т.д.) та внутрішньомовними (наприклад, словоформи однієї дієслівної парадигми).

Поняття «семантичне відношення» досі не має універсального визначення. Можна дати таке визначення цього терміна: семантичне відношення – це відношення між словами, що здійснюються через реалію або концепт і обумовлені семантичними властивостями одиниць сфери мови [2, 28].

III. Виявлення семантичних відношень

Більшість досліджень семантичних відношень у сучасній українській мові стосуються доволі обмеженого набору типів відношень. Це, зокрема, синонімія, антонімія, конверсія, родо-видові відношення тощо. Однак існує ряд інших відношень, які досі не були вивчені, наприклад, відношення «множина – елемент», «матеріал – виріб», «дія – взаємна дія» та багато інших. Крім детального розширеного вивчення цих відношень як системи, необхідно також створити формалізовані моделі, які упорядковано відображали б структуру семантичних відношень на різних рівнях мовної системи (передусім на лексичному).

Однією з основних проблем під час виявлення семантичних відношень є вибір матеріалу дослідження. Дослідники семантичних відношень вважають, що джерелом виявлення семантичних відношень у лексиці можна вважати: словники ідеографічного типу [2, 37]; психологічні експерименти, філософські дослідження, досвід теорії інформації (інформатики) [2, 35]. На нашу думку, для цієї мети можна використовувати загальнонаціональні тлумачні словники.

Для української мови найбільшою завершеною лексикографічною працею є 11-томний словник української мови, виданий у 1970-1980 роках. Над його розширенням та доповненням зараз працюють в Українському мовно-інформаційному фонді НАНУ в межах проекту зі створення 20-томного словника української мови. Відношення представлені в словнику на медіоструктурному рівні і втілені в об'єднанні реєстрових одиниць у поля та групи на основі морфологічних, семантичних, тематичних, асоціативних та інших ознак [1, 16]. Оскільки словник існує в електронній формі, дослідження семантичних відношень у ньому можна здійснювати автоматизовано і на великих обсягах інформації, що дозволяє досягнути повноти та вичерпності опису відношень. Подальшу перевірку одержаної моделі семантичних відношень можна буде здійснювати на корпусах текстів.

Висновок

Дослідження семантичних відношень в українській мові показує, що надалі необхідно проводити роботу з побудови якнайбільш повної моделі цих відношень для подальшого використання при укладанні словників і вирішенні інших завдань обробки природної мови.

Література

1. Лінгвістичні та технологічні основи тлумачної лексикографії / В. А. Широков, В. М. Білоноженко, О. В. Бугаков та ін. – К.: Довіра, 2010. – 295 с.
2. Скиданенко Ю. Д. Типы семантических отношений в русской лексике и их отражение в идеографических словарях: дис. ... канд. филол. наук / Ю. Д. Скиданенко. – М., 1984. – 184 с.